

В. І. Труба

кандидат юридичних наук,
доцент, декан економіко-
правового факультету Одеського
національного університету імені
І. І. Мечникова

ВПЛИВ ЗВИЧАЮ НА РОЗВИТОК СІМЕЙНОГО ПРАВА

Всі сучасні правові системи мають в своєму складі правові норми, вплив на становлення яких мали правовий звичай та релігійні норми, санкціоновані державою. Не виняток й українське законодавство. З моменту, як виникає держава, певні правила, що були до того звичаями і правилами первісного суспільства, стають правовими нормами, а відповідні відносини перетворюються на правовідносини. Чи не найбільшого впливу звичаєвого права зазнали норми сімейного права. Сьогодні про особливості цих правил ми дізнаємося з пам'яток стародавньої писемності, церковних правил, наукових ґрунтовних праць вчених тощо.

Зрозуміло і логічно, що багато зі звичаїв глибокої давнини відійшли (наприклад, звичаї вступу в шлюб за допомогою сватання, купівлі нареченої у її родичів, привід нареченої її родичами в будинок до нареченого, благословення батьками шлюбів, звичай викрадати на ігрищах наречених, звичай поховання померлих знатних чоловіків разом з їх живими дружинами тощо) [1, с. 480-484]. Навіть звичай вступати в довічні шлюби, який після тривалого усталеного державного примусу і закріплення нормами закону, що ускладнювали розірвання шлюбу, теж вже маловідомий сучасникам.

Зауважимо, що чинний СК України передбачає можливість врахування місцевих звичаїв, звичаїв національних меншин, до якої належать сторони або одна з них, при вирішенні судом сімейних спорів за заявою заінтересованої сторони, якщо вони не суперечать вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства (ст. 11).

Причому щодо деяких із звичаїв СК містить певні застереження. Так, відповідно до ч. 2 ст. 35 СК України складення більше двох прізвищ не допускається, якщо інше не впливає із звичаю національної меншини, до якої належить наречена і (або) наречений, а згідно з ч. 2 ст. 146 СК дитині може бути дано не більше двох імен, якщо інше не впливає із звичаю національної меншини, до якої належать мати і (або) батько.

Сьогодні досить поширеним є звичай церковного шлюбу, що, однак, не змінює його характеру як національного звичаю і не заміщує державну реєстрацію шлюбу. Це підтверджується й положеннями СК України, якими встановлено, що релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану (ч. 3 ст. 21).

Слід зауважити, що багато норм, які склалися в процесі життя, були тривалий час звичаєвими, й сьогодні залишаються такими, наприклад звичай відзначати різні весільні ювілеї. Інші знайшли своє відображення в законодавстві.

Так, в західній і південно-західній частинах Русі, за джерелами XV, XVI і XVII ст., вже після укорінення церковного вінчання, весілля, був досить поширеним звичай шлюбного співжиття чоловіка і жінки без церковного освячення. Причому відсутність церковного освячення не перетворювала такий союз в просте співжиття, в народній свідомості він вважався тією ж міцністю, що й шлюб церковний, про що свідчать докази в різних судових справах, переважно шлюботорозлучного характеру і у зв'язку з поділом нажитого спільними зусиллями майна [2, с. 515].

Схоже становище спостерігаємо й сьогодні. З огляду на можливість фактичного проживання чоловіка і жінки без реєстра-

ції шлюбу, СК України встановлює право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі (ст. 74), а також право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою (ст. 91).

Стародавній звичай призріння всією громадою дітей і тих дорослих, які потребували допомоги з боку суспільства, з часом був закріплений законодавчо, і такі норми дійшли до наших часів. Виховні будинки при земствах і губерніях змінилися закладами охорони здоров'я, навчальними та іншими дитячими закладами, які перебувають у віданні держави, органів місцевого самоврядування та громадських організацій.

Ми зупинилися лише на окремих питаннях впливу звичаєвого права на формування сучасних правових норм, однак і з них видно, як самобутні народні звичаї дають матеріал, який після очищення, обробки та розвитку з боку законодавця і науки права стає писаним законом суспільства.

Література

1. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права / Владимирский-Буданов М. Ф.; Науч. ред.: Глазычев А. Л., Уткин А. И., Филиппов А. Ф., Хестанов Р. З. — М.: Изд. Дом «Территория будущего», 2005. — 800 с.
2. Линниченко И. А. Брачные разводы в Древней Польше и Юго- Западной Руси / Линниченко И. А. // Юридический вестник: Издание Московского Юридического Общества. — М.: Тип. А. И. Мамонтова и Ко, 1890. — № 12. — С. 503-528.